

ELEKTRON TIJORAT SOHASIDA DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISH VA ULARNI SOLIQQA TORTISH

Ochilboyev Abbosbek Zuxriddin o`gli

E-mail: aochilboev@gmail.com

Toshkent davlat yuridik universiteti magistratura bosqichi talabasi.

Annotatsiya Elektron tijorat sohasida davlat tomonidan tartibga solish mazmuni elektron tijoratni rivojlantirish, bu jarayonda adolatli va tartibli muhit yaratish, hamda davlat daromadlarini oshirish maqsadida olib boriladigan chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi. Ushbu mavzuda elektron tijoratning umumiy tushunchasi, uning ahamiyati va rivojlanish tendentsiyalari yoritiladi. Shuningdek, elektron tijorat sohasidagi soliqqa tortish siyosati, soliq to'lovchilar huquq va majburiyatlari, soliqlarning turi va stavkalari haqida batafsil ma'lumot beriladi. Davlatning elektron tijoratni tartibga solishda qo'llaydigan huquqiy asoslari, qonun va normativ hujjatlar, xalqaro tajribalar hamda bu sohada yuzaga keladigan muammolar va ularni hal qilish yo'llari muhokama qilinadi.

***Kalit so'zlar** Elektron tijorat, Davlat tomonidan tartibga solish, Soliqqa tortish Soliq siyosati, Huquqiy asoslar.*

Amerikalik iqtisodchi D.Kozier elektron tijorat siklini ishlab chiqdi, u besh tizimdan iborat: - axborotga kirish; - buyurtma; - to'lov; - buyurtmani bajarish; - sotishdan keyingi xizmat ko'rsatish va qo'llab-quvvatlash. Ushbu tsikl juda oddiy, ammo har bir tizimni to'g'ri va vijdonan amalga oshirish kompaniya uchun ijobiy natijaga olib keladi. Elektron tijorat turli darajalarda amalga oshirilishi mumkin, masalan, savdo ichki bozorda ham, xalqaro bozorda ham amalga oshirilishi mumkin. Ikkinchisini amalga oshirish qiyinroq, chunki soliqlar, bank tuzilmalari va bojxona to'lovlarida bir qator farqlar mavjud. Onlayn savdo savdo hamkorligining

turli sohalarida ishlashi mumkin. Shunday qilib, munosabatlarda ishtirok etuvchi tomonlarga qarab, elektron tijoratning quyidagi tarmoqlari ajralib turadi, bu yerda munosabatlar o'rtasida: B2B (biznesdan biznesga) - yuridik shaxslar; B2C (biznesdan iste'molchiga) - yuridik va jismoniy shaxslar; B2G (biznesdan hukumatga) - yuridik shaxslar va davlat tashkilotlari; C2C (iste'molchidan iste'molchiga) - jismoniy shaxslar tomonidan; G2C (davlatdan iste'molchiga) - davlat tashkilotlari va jismoniy shaxslar. Sektorlarning har biri o'ziga xos xususiyatlarga, maqsadlar va ishtirokchilar o'rtasidagi munosabatlar usullariga ega, ular Internet-savdo jarayonida hisobga olinishi va to'g'ri qo'llanilishi kerak. Elektron tijorat har yili jahon iqtisodiyotida tobora ortib borayotgan bozor ulushini egallab, jadallik bilan jahon iqtisodiyotining mustaqil qismiga aylanib bormoqda. Shu sababli, onlayn savdo sohasida qanday amaldagi huquqiy hujjatlar qo'llanilishini tushunish ayniqsa muhimdir¹.

O'zbekiston Prezidenti 2022-yil 29-sentabr kuni "Elektron tijorat to'g'risida"gi qonunni imzolagan bo'lib, u 2022-yil 31-dekabrda kuchga kiradi. "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonunning 8-moddasiga muvofiq, elektron tijoratda tovarlar sotuvchisi, xizmatlar ko'rsatuvchi yoki ishlarni bajaruvchi sifatida ishtirok etuvchi yuridik yoki jismoniy shaxslar, shuningdek elektron tijoratda ishtirok etuvchi yuridik yoki jismoniy shaxslar elektron tijorat ishtirokchilari hisoblanadi².

Elektron savdo maydonchasida tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ulgurji va (yoki) chakana savdosi bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar hamda tovarlarning chakana savdosi bilan shug'ullanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar elektron tijorat sohasidagi sotuvchilar bo'lishi mumkin.

Axborot texnologiyalarining rivojlanishi bank tuzilmalarining ayrim sohalarini avtomatlashtirishga, shuningdek, korporatsiyalar savdo faoliyatining turli sohalarini kompyuterlashtirishga olib keldi. Onlayn savdoning tez o'sishi sezilarli samaradorlik va arzon narxlar bilan bog'liqdir. Ushbu istiqbolli taraqqiyot elektron tijoratni shakllantirdi va bu o'z navbatida global iqtisodiyotning ijobiy rivojlanishiga

¹ <http://www.vavt.ru/wto/wto/ElectronicCommerce>

² <https://lex.uz/docs/-6213382>

ta'sir qildi. Elektron tijoratning asosiy mohiyati shundan iboratki, biznes natijalarini amalga oshirish Internetda, ya'ni teleaxborot tizimlaridan foydalangan holda amalga oshiriladi.

COVID-19 pandemiyasi ko'plab kichik va o'rta biznesni onlayn rejimga keltirdi va elektron savdo maydonchalarining rivojlanishiga turtki bo'ldi. Bugungi kunda bozordagi deyarli har bir do'konning o'z kanali, guruhi, ba'zilarining Telegram'da botlari mavjud bo'lib, ular orqali do'kon xaridorlarni yangi kelgan tovarlar haqida xabardor qiladi, iste'molchilar bilan muloqot qiladi, buyurtmalarni qabul qiladi, yetkazib berish haqida hisobot beradi, bir so'z bilan aytganda – savdolarini amalga oshiradi. Elektron savdo maydonchasi va axborot tizimi rolini Telegram messenjeri, Facebook, Instagram ijtimoiy tarmoqlari va boshqa elektron axborot tizimlari bajaradi.

Hozirgacha, afsuski, ko'plab bitimlar qonunni buzgan holda sodir bo'ladi, natijada bunday muloqotdan iste'molchi va sotuvchi foyda ko'radi, lekin davlat yutqazadi; Davlat tomonidan taklif etilayotgan qonunchilik, asosan, bu jarayonlarni samarali nazorat qilishga imkon bermaydi. Har kuni paydo bo'ladigan elektron aloqaning yangi usullari uch tomon - iste'molchi, biznes va davlat uchun foydali bo'lgan konstruktiv yechimlarni izlashni talab qiladi.

Jamiyatda yaratilgan qo'shilgan qiymatdan soliq va yig'implar olish imkoniyatiga ega bo'lishi uchun davlat allaqachon mavjud bo'lgan xaridor va biznes aloqalari tizimidan kelib chiqishi, qonunchilikni mavjud ijtimoiy munosabatlarga moslashtirishi kerak.

“1-iyun holatiga ko'ra, O'zbekistonda jami 1 million 720 ming 423 nafar yakka tartibdagi tadbirkor ro'yxatga olingan. Ularning 565 ming 843 nafari joriy yilda yakka tartibdagi tadbirkorga aylandi. Joriy yil boshidan buyon 159,4 ming nafar yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan 40,7 milliard so'mlik ijtimoiy soliq to'langan³.

Mamlakatimizda "yangi iqtisodiyot" atamasi ko'p yillik mehnatning kelajak

³ <https://www.mibok.ru/about/press/elektronnaya-kommertsiya-pravovoe-regulirovanie-i-nalogooblozhenie/>
www.pedagoglar.org

uchun foydaliligiga ishonch allaqachon so'ngan paytda paydo bo'ldi. Bu atamani qo'llaganlar esa unga boshqacha, ancha kengroq ma'no qo'yishdi, ya'ni G'arb modellari bo'yicha va ta'bir joiz bo'lsa, g'arb mentaliteti asosida qurilgan biznes. Erkin bozorda erkin tadbirkorlik mamlakatimiz sharoitida eng muhim yangilikka aylandi. Yangi texnologiya sanoati nihoyat mamlakatga barqarorlik va iqtisodiy mustaqillik berishi mumkin bo'lgan yagona narsadir⁴.

OECD tomonidan taklif etilgan tamoyillarni hisobga olgan holda elektron tijorat soliqqa tortishning huquqiy tartibga solinishi oqilona ko'rinadi. Xorijiy tashkilotlar tomonidan daromad solig'ini to'lash maqsadida doimiy muassasa tushunchasiga o'zgartirishlar kiritishda, shuningdek, qonun hujjatlarida daromad solig'ini quyidagi maqsadlarda amalga oshirish maqsadida bitimlardan olinadigan daromadlarni kvalifikatsiya qilish tartibini belgilashda ushbu tashkilotning tavsiyalarini hisobga olish tavsiya etiladi⁵.

Elektron tijoratni soliqqa tortishni huquqiy tartibga solish sohasidagi mavjud vaziyatni tahlil qilish mavjud muammolarni hal qilishning kaliti nafaqat ushbu turdagi operatsiyalarni soliqqa tortishni me'yoriy tartibga solishni ta'minlash, balki uni amalga oshirishning texnik mexanizmlarini ta'kidlash imkonini beradi., xususan, elektron tijorat sohasidagi soliq subyektlari munosabatlari ustidan soliq nazorati mexanizmlarini ishlab chiqish. Elektron tijorat ishtirokchilarini identifikatsiyalashni (masalan, elektron imzo orqali) joriy etish, ularning kontragentlariga kompyuter tarmoqlari va soliq organlaridan foydalangan holda tuzilgan bitimlarda shaxslarning yurisdiksiyasi to'g'risida va ularning huquqiy holati haqidagi zarur ma'lumotlarni olish imkonini beradi. Ushbu bandni umumlashtirgan holda, elektron tijoratni soliqqa tortishni huquqiy tartibga solish sohasidagi mamlakatimiz qonunchiligini ishlab chiqish jiddiy e'tiborni talab qilishini ta'kidlaydi.

⁴ Васильева Н.М. Электронная коммерция и ее налогообложение // Конкурентоспособность и модернизация экономики: сборник студенческих работ /Н.М. Васильева; отв. ред. Е.Г. Ясин. – М.: Издательский дом ГУ ВШЭ, – 2004. (0,5 п.л.).

⁵ <https://www.oecd.org/countries/uzbekistan/>
www.pedagoglar.org